

ผู้นำ ความขัดแย้งและความรุนแรง :

สภาวะการณ์ใน
จังหวัดชายแดน

ภาคใต้

สุรินทร์ พิศสุวรรณ

1

ประวัติศาสตร์

ชาวมุสลิมเชื้อสายมาเลย์ ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยมีประวัติศาสตร์อันยาวนานของความเป็นอิสระและความเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจใดอำนาจหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นและเข้ามามีบทบาทบริเวณตอนล่างของแหลมมลายู

กล่าวได้ว่า ไม่มีอำนาจใดสามารถที่จะปกครองดินแดนแถบนี้ได้อย่างสงบราบรื่น นับแต่คริสต์ศตวรรษที่ 13 ชาวจีน ชาวเกาะแห่งอาณาจักรศรีวิชัย ชาวไทย ตลอดจนชาวเปอร์เซีย และอังกฤษ ในระยะหลัง ต่างก็ได้อ้างอธิปไตยเหนือดินแดนและพลเมืองแถบนี้⁽¹⁾

และตลอดระยะเวลาในประวัติศาสตร์ ชาวเมืองแถบนี้ก็พยายามที่จะประคับประคองความเป็นอิสระของตน โดยการดำเนินนโยบายโต้อำนาจต่างๆ เหล่านั้น เชนิชนหน้ากันเองไม่ฝักใฝ่กับอำนาจใดมากเกินไป ในสถานการณ์ที่ไม่อำนวย และยอมรับเอาอำนาจอธิปไตยของอีกฝ่ายหนึ่งเมื่อถึงยามจำเป็น

ศาสตราจารย์ไวแอต (Wyatt) และทีอีอ (Teeaw) ได้กล่าวไว้ว่า : "ภูมิภาคบนแหลมทองแห่งนี้ เคยอยู่ภายใต้อิทธิพลความกดขี่ของหลายฝ่าย จากหลายทิศทาง เช่นจากจักรวรรดินครศรีธรรมราช

แห่งเขมรโบราณ จักรวรรดิพม่ามอญแห่งเมืองพะจัน (Pagan) ชาวโจลา (Cholas) จากอินเดีย ชาวลังกา (Ceylon) และชาวศรีวิชัย (Srivijaya) ทุกฝ่ายได้เคยเข้ามาคุกคามในกิจการภายในของดินแดนแถบนี้ และรัฐเล็ก ๆ เหล่านี้ก็ได้ต่อสู้เพื่อปกป้องความเป็นอิสระของพวกตน บางรัฐก็สำเร็จแต่บางรัฐก็ต้องล้มหายตายจากไป⁽²⁾

เหตุการณ์ของโลก และเหตุการณ์ภายในภูมิภาคนี้ดูเหมือนจะกำหนดให้อิทธิพลจากภายนอกเข้ามามีบทบาทกับความเปลี่ยนแปลงและกิจการของอาณาบริเวณทางตอนใต้ของแหลมมลายู อีกครั้งหนึ่งในปัจจุบัน

ไม่มีหลักฐานอะไรแน่นอนที่จะกำหนดได้อย่างแม่นยำว่า ประชากรของดินแดนแถบนี้ได้เข้ารับศาสนาอิสลามเมื่อใด แต่เหตุการณ์อันสำคัญยิ่งนั้นได้ผันแปรประวัติศาสตร์ของภูมิภาคนี้ไปอย่างสิ้นเชิง เพราะหลังจากอิสลามได้ถูกแนะนำเข้ามาความสัมพันธ์ทางอำนาจได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิงจากเรื่องของเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม กลับกลายเป็นเรื่องของศาสนา และสร้างความเกี่ยวโยงทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมขึ้นกับอีกภูมิภาคหนึ่งของโลก คือดินแดนในบริเวณตะวันออกกลางในปัจจุบัน

ศาสนาอิสลาม คือตัวแปร หรือตัวกำหนดที่สำคัญที่สุด ที่ทำให้ชาวมาเลย์ในภูมิภาคแถบนี้มองตนเองว่า "แปลกแยก" (alienate) ออกจากประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทย

อิสลามกลายเป็นสิ่งซึ่งโกนมนุษย์วิทยาเรียกว่า "หลักการแห่งการแสดงตน" (articulating principle) ซึ่งสร้างความเป็นเอกภาพความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ประชากรที่นับถือศาสนาเดียวกัน แปลกแยก ออกจากประชากรที่ยอมรับนับถืออีกศาสนาหนึ่ง⁽³⁾

ในขณะที่ภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยได้ยอมรับกระบวนการของการรวมตัว (Integration) เข้ากับอารยธรรมของประเทศไทยได้โดยไม่มีปัญหามากนัก ภาคใต้ และดินแดนแถบบริเวณชายแดนใต้สุดยังไม่ได้ "รวมตัว" อย่างสมบูรณ์

ไม่เพียงแต่ว่า ปัตตานี จะเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรม และอำนาจการเมืองของชาวมาเลย์ ในภูมิภาคส่วนนี้เท่านั้น ศาสตราจารย์ไว้อัด กับตี้ออ ยังเชื่อว่า ปัตตานีคือ "อู่ออกอิสลามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย"⁽⁴⁾ และนักประวัติศาสตร์บางท่านยังเสนอแนะว่าที่จริงแล้ว ปัตตานีคือจุดแรกที่อิสลามเข้าเผยแพร่ในภูมิภาคแถบนี้ ไม่ใช่มะละกา (Malacca) เหมือนที่เคยเข้าใจกัน⁽⁵⁾

อาจเป็นไปได้ที่ สำนักอันซันซันในความเป็นมุสลิมของชาวมาเลย์มุสลิมในบริเวณนี้จึงมีอยู่ก็เพราะประวัติศาสตร์อันยาวนานนี้ และก็มี ความพยายามที่จะเน้นถึงจุดนี้อยู่มากในบรรดาผู้นำของประชาชนในดินแดนแถบนี้

เมื่อถึงยุคของลัทธิล่าอาณานิคมแผ่เข้ามาในเอเชียอาคเนย์ ความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงรูปแบบการปกครองในดินแดนที่มีชาวมาเลย์มุสลิมก็เกิดขึ้นเป็นเงาตามตัว ทั้งนี้เพื่อป้องกัน การคุกคาม กักต้อนเอาดินแดนไป ตามวิถีของนักล่าอาณานิคม จากตะวันตกทั้งกระทำ ดังนั้นเมื่อเมืองมะละกา ถูกปอร์ตูกัลยึดไปเมื่อปี ค.ศ.1511 บริเวณทางภาคใต้ของไทยทั้งหมดจึงได้รับความสนใจเป็นพิเศษ จากอยุธยาและจากศตวรรษที่ 7 เป็นต้นมา อังกฤษเข้ามาปกครองอินเดียและพม่ารวมทั้งรัฐต่าง ๆ ของมาเลย์ (Malay States) ทางใต้ ฝรั่งเศสเข้ามาทางอินโดจีน บีบประชิดมากขึ้น ประวัติศาสตร์ของปัตตานี และชาวเมืองมาเลย์ตั้งแต่บัดนั้นมาคือ การเข้าร่วมอยู่ในราชอาณาจักรไทยอย่างแน่นแฟ้นมั่นคงยิ่งขึ้นทุกที

แต่อย่างไรก็ตาม การจลาจลต่อต้านของปัตตานีก็เกิดขึ้นเรื่อยมา เมื่อปี ค.ศ.1816 เมืองปัตตานีถูกแบ่งออกเป็น 7 หัวเมืองเล็ก ๆ และผู้สำเร็จราชการไทย ได้รับการแต่งตั้งลงไปปกครองเป็นครั้งแรก

เรื่องความวุ่นวายของปัตตานีหาได้สิ้นสุดลงไม่ เกือบจะทุก ๆ ทศวรรษ หลังจากนั้นตลอดศตวรรษต่อมา มีการจลาจลเกิดขึ้น ในขณะที่อังกฤษขยายขอบเขตของอำนาจในการปกครองของตนขึ้นมาเรื่อย ๆ ทางตอนเหนือของมลายู รัฐบาลไทยได้รับความกดดันให้แก้ไขปัญหাপัตตานีอย่างเร่งด่วนอีกครั้งหนึ่ง

การปฏิบัติการทางทหารและการเมืองครั้งสำคัญ ที่สำคัญที่สุดครั้งหนึ่งในความพยายามที่จะจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ซึ่งตามบันทึกของ "หลวงอุดมสมบัติ" นับเป็นการปฏิบัติการที่หวังจะให้เป็นการแก้ไขปัญหารัฐนศุขอดเบ็ดเสร็จในปี ค.ศ. 1838

จวบจนรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 การปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน จากการเป็นหัวเมือง ขึ้นนอกขึ้นใน ต่าง ๆ มาเป็น "มณฑล" อยู่ภายใต้ระบบราชการที่มีระเบียบแบบแผนและศูนย์กลางการบังคับบัญชามากขึ้น เจ้าเมืองหรือผู้มียอำนาจเดิมถูกปลด และในกรณีของปัตตานีนั้นได้หลบหนีออกไปอาศัยอยู่ทางฝ่ายมลายู หลังจากสูญเสียอำนาจ⁽⁶⁾ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ร่องรอยของความเป็นตัวของตัวเองทั้งหมดไป เมื่อหัวเมืองต่าง ๆ กลับกลายเป็น "จังหวัด" อยู่ภายใต้รัฐบาลกลาง

สนธิสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษ เมื่อปี ค.ศ. 1909 กำหนดว่า อังกฤษยอมรับและรับรองในอธิปไตยของไทยเหนือดินแดนที่เคยอยู่ใต้อาณาจักรปกครองของปัตตานีเป็นครั้งแรกที่ชาวเมืองบนสองฟากของเขตแดน เริ่มรู้สึกว่าจะตาชีวิตของตนต้องดำเนินไปในทิศทางที่ต่างกัน ฝ่ายหนึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ และอีกฝ่ายหนึ่งจะต้องเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยตั้งแต่บัดนั้น เป็นต้นมา

ในขณะที่เดียวกันก็เกิดการเปรียบเทียบขึ้นระหว่าง ชีวิตทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองภายใต้อธิปไตยของสองประเทศ และเป็นแรงกระตุ้นให้มีความพยายามแยกตัวออกไปร่วมกับรัฐมาเลย์ของอังกฤษ เช่นในปี ค.ศ.1948 ได้มีการเรียกร้องต่อการสหประชาชาติเพื่อจุดประสงค์อันนี้ เป็นต้น

และในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อญี่ปุ่นสามารถยึดครองคาบสมุทรมลายูได้รัฐบาลไทยได้ถูก "ก๊วย" ให้สมยอมกับกองทัพ ที่เข้ายึดครองต่อสู้กับกองทัพอังกฤษ โดยการอ้างว่าจะยกหัวเมืองมาเลย์ที่ไทยถูกยึดแ่งไปคืนให้ไทย อังกฤษเองต้องถอนตัวออกไปอยู่ในอินเดียจนสิ้นสงคราม

ในช่วงที่ญี่ปุ่นยึดครองรัฐมาเลย์ อยู่เบื้องหลุกลานของเจ้าเมืองปัตตานีก็เข้าร่วมกับอังกฤษในความพยายามที่จะอาศัยอำนาจของอังกฤษและพันธมิตรตะวันตก บีบบังคับให้รัฐบาลไทยยอมยกเมืองปัตตานีให้อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ

โดยหวังจะได้เอกราชร่วมกับรัฐมาเลย์อื่น ๆ ในที่สุดนโยบายนี้ได้ถูกยอมรับโดยเจ้าหน้าที่อังกฤษอย่างกระตือรือร้น และเตรียมการดำเนินงานสอดคล้องเข้ามาในแนวหลัง โดยหวังความเป็นชาตินิยมของชาวมลายู ทั้งสองฟากของเขตแดนเป็นเครื่องมือในการก่อการจลาจลต่อต้านญี่ปุ่น

ตนกู มูฮัยยุดดีน (Tuan Ku Muhiyiddin) บุตรคนสุดท้ายของเจ้าเมืองปัตตานีก็ได้รับการต้อนรับ จากนายทหารอังกฤษในแคลงส์ด้วยคำอวยพรว่า "ขอขงศรีแห่งปัตตานีจงทรงพระเจริญ" (Long Live the King of Pattani")⁽⁷⁾

แต่ความพยายามครั้งนั้นต้องล้มเหลวไป สงครามสิ้นสุดลงโดยฝ่ายพันธมิตรได้รับชัยชนะ อังกฤษยังยอมรับในสนธิสัญญาปี ค.ศ.1909 ยอมรับในสิทธิของรัฐบาลไทยเหนือหัวเมืองต่าง ๆ ซึ่งเคยอยู่ในอาณัติของปัตตานี อังกฤษ เพียงแต่ยึดหัวเมืองทั้ง 4 ได้แก่ กลันตัน ตรังกานุ เปอรลิส และเกเคห์ ไว้เท่านั้น

ระหว่างสงครามกับการได้รับเอกราชอย่างสมบูรณ์ของรัฐมลายูในปี ค.ศ.1957 ได้มีความพยายามที่จะแยกตัวออกไปจากราชาอาณาจักรไทย ตลอดจน ในหมู่ชาวเมืองตามชายแดน ความแตกต่างในเรื่องของเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม และภาษาไทยถูกเน้นเพื่อให้ประชาชนรวมตัวกัน และสร้างความสามัคคีให้มากขึ้น

และในสมัย จอมพล ป.พิบูลสงคราม ยุคการเมืองเรื่อง "รัฐนิยม" ก็ได้ถูกกำหนดขึ้นเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นขึ้นภายในชุมชนต่าง ๆ ด้วยกันเอง และได้มีการกำหนด "กฎวัฒนธรรม" ขึ้นเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะแห่งชาติไทยขึ้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ชาวไทยมุสลิมก็ถูกกำหนดให้ยอมรับ กฎระเบียบการใหม่นี้ด้วย

ความขัดแย้ง และความรุนแรงเริ่มแผ่กระจายไปทั่วทุกจังหวัดทางชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับชาวมุสลิมเชื้อสายมาเลย์แล้ว วัฒนธรรมประเพณีกับศาสนาและขนบธรรมเนียมนั้นไม่สามารถจะแบ่งแยกออกจากกันได้ การเรียกร้องให้ปฏิบัติตน ตามกฎระเบียบใหม่ เช่นการสวมใส่เสื้อผ้าแบบตะวันตก การสวมหมวกปีก การหยุดกินหมาก การใช้ช้อนส้อมรับประทานอาหาร เหล่านี้ต่างก็เป็นการก้าวก้าวเข้าไปในเรื่องของสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม ที่พวกเขามีความหวงแหนภาคภูมิใจ

กอร์ปกับมีการส่งเสริมให้เรียนภาษาไทย และกำหนดให้ใช้ภาษาไทยเท่านั้นในการติดต่อกับ

ราชการและการส่งเสริมเรื่อง “นิคมสร้างตนเอง” โดยสนับสนุนให้ชาวไทยพุทธ จากภาคอื่น ๆ ลงไปตั้งถิ่นฐานใน 3 จังหวัดภาคใต้มากขึ้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ชาวไทยมุสลิมเห็นเป็นเรื่องของความพยายามที่จะ “กลืนชาติ” ของพวกเขา และพยายามที่จะต่อต้านอยู่ตลอดเวลา

ผู้นำของชาวไทยมุสลิมถูกกำจัดไปมากต่อมาก ตัวอย่างที่สำคัญยิ่งและยังเป็นที่จดจำกันของประชาชนคือ กรณีการหายสาบสูญไปของ ฮัจยีสุหลง อับดุลกาเดร์ อดีตประธานกรรมการประจำจังหวัดปัตตานี โดยถูกกล่าวหาว่าพยายามที่จะยุยงให้ชาวไทยมุสลิมก่อการจลาจลเรียกร้องให้มีการแยกตัวออกไปจากราชอาณาจักรไทย ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ให้ความเห็นว่า ฮัจยีสุหลงได้ถูกจับขังไว้ โดยฝ่ายตำรวจเมื่อประมาณปี 1954⁽⁶⁾ หลังจากการพิจารณาพิพากษาคดีที่ศาลจังหวัดนครศรีธรรมราชสิ้นสุดลง

การจากไปของฮัจยีสุหลง ทำให้กระแสความขัดแย้งชานกระเซ็น ไม่มีขบวนการ และผู้นำที่ดำเนินสายกลาง (moderate) ขาดความเป็นเอกภาพอีกต่อไป ในขณะที่เดียวกัน โครงการทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ของฝ่ายรัฐบาลก็ดำเนินไปอย่างไม่หยุดยั้ง อำนาจของรัฐบาลและบทบาทของเจ้าหน้าที่แห่งรัฐก็เพิ่มมากขึ้น สถาบันการศึกษาทางศาสนาที่เรียกกันว่า “ปอเนาะ” ก็ได้รับการแปรสภาพมาเป็น “โรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลาม” มีการเสนอหลักสูตรสามัญและวิชาชีพตลอดจนภาษาไทยเข้าไป นอกเหนือไปจากวิชาศาสนา เช่น กฎหมายอิสลาม (fiqh) เทวะวิทยาอิสลาม (theology or tautud) และการแปลความตีความหมายคัมภีร์อัล-กุรอาน (tafsir)

ท่าที่ฝ่ายรัฐบาลมีต่อผู้นำทางศาสนาตลอดจนความพยายามของฝ่ายราชการที่จะเข้าไปมีบทบาทมากขึ้นในชีวิตทางสังคม เศรษฐกิจและการศึกษาของชาวไทยมุสลิม ทำให้ผู้นำรุ่นใหม่ ๆ ต้องศึกษาหาช่องทางใหม่ในการที่จะปกป้องและประคองเอกลักษณ์ของสังคมของพวกเขา หลายคนเลือกที่จะเดินทางข้ามแดนเข้าไปพำนักอยู่ในเขตแดนของมาเลเซีย และยังคงอยู่จนปัจจุบันนี้ และหลายคนก็ยังดำเนินการเพื่อเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น ร่วมกับฝ่ายต่าง ๆ ทั้งสองฟากของชายแดน

ส่วนบรรดาผู้นำที่ยังพำนักอยู่ในดินแดนไทย ต้องหลบบทบาทของพวกเขาคนลง และหลายคนเข้าร่วมกระบวนการทางการเมือง ตลอดจนการเลือกตั้ง ทั้งนี้เพื่อเข้าไปมีส่วนในการกำหนดนโยบายและเป็น

ปากเสียงให้แก่สังคมของพวกเขา ในสถาบันรัฐสภาต่อไป⁽⁹⁾

บุตรของนาย อัจฉีสุหลง อับดุลกาเดร์เอง ชื่อ นาย อาหมีน โต๊ะมีนา ก็ได้เข้าร่วมในกระบวนการรัฐสภา พยายามที่จะเรียกร้องให้มีการยอมรับในเอกลักษณ์ของประชากร ในบริเวณชายแดน ในปี ค.ศ. 1457 มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 5 คน เป็นมุสลิม

พวกเขาถูกส่งเข้าไปในรัฐสภาแห่งชาติด้วยความหวังที่จะช่วยให้ 4 จังหวัดภาคใต้ได้รับการยอมรับให้เป็นตัวของตัวเองบางระดับตามมาตรการที่อัจฉีสุหลง อับดุลกาเดร์ ได้เสนอไว้คืออิสระภาพและเสรีภาพทางศาสนา, การใช้ภาษามลายูร่วมกับภาษาไทยเป็นภาษาราชการ, อำนาจทางกิจการศาสนา ตลอดจนการกำหนดและเรียกเก็บภาษีชาภาค ให้เป็นขององค์การทางศาสนา, การอนุญาตให้ชาวมุสลิมเข้าร่วมในระบอบราชการบริหารใน 4 จังหวัดชายแดน ทั้งนี้เป็นจำนวน 80% ของจำนวนที่ราชการ และการแต่งตั้งที่ราชการนั้นผู้ใหญ่ดูแลกิจการของ 4 จังหวัดโดยเฉพาะ

แต่ชาวไทยมุสลิมต้องผิดหวังอย่างมากเมื่อ อาหมีน โต๊ะมีนา และเพื่อนร่วมงานคือ นายอควล์ ณ สายบุรี ถูกจับกุมในข้อหาว่ายุยงให้มีการจลาจลภายในราชอาณาจักร และดำเนินกิจการเพื่อแบ่งแยกดินแดน พวกเขาถูกจำคุกอยู่ 4 ปี ก่อนที่รัฐบาลจะตัดสินให้ปล่อยตัว เพราะเหตุผลทางการเมืองบางประการ⁽¹⁰⁾

ด้วยการจากไปของนายอควล์ ณ สายบุรี และการยุติกิจกรรมทางการเมืองของนายอาหมีน โต๊ะมีนา ความพยายามเรื่องการเรียกร้องสิทธิในการปกครองตนเองบางระดับของชาวไทยมุสลิม ก็ดูเหมือนจะเปลี่ยนแนวทางไปจากกลุ่มหรือกระบวนการรัฐสภามาเป็นวิธีการนอกระบบที่ไม่มีรูปแบบและกฎเกณฑ์ที่แน่นอน และมักจะเป็นไปด้วยความรุนแรงยิ่งขึ้นเป็นระยะ ๆ ผู้นำรุ่นเก่าค่อย ๆ จากหายไป เส้นสายของเจ้าเมืองเก่าก็ค่อย ๆ ห่างเหินออกไปจากเวทีการเมือง

ในระหว่างทศวรรษที่แล้ว ในขณะที่สังคมไทยประสบกับความเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายในแง่มุมมอง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางการเมือง ในสังคมมุสลิมไทยทางภาคใต้ ได้มีการเปลี่ยนแปลงในระดับผู้นำขึ้นอย่างสิ้นเชิงโดยผู้นำรุ่นใหม่ด้วยการศึกษา ประสบการณ์และอุดมการณ์ที่แตกต่างออกไปเข้ารับภาระสืบต่อจากผู้นำรุ่นเก่า อันได้แก่เชื้อสายเจ้าเมืองเก่าและผู้นำทางศาสนา

2

ผู้นำ

ความเปลี่ยนแปลง

และความรุนแรง

จุดที่น่าสนใจที่สุดจุดหนึ่งของปัญหาทางชายแดนภาคใต้ และกรณีของชาวไทยมุสลิมก็คือความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำทางสังคมในแต่ละยุคสมัย กับแนวนโยบายตลอดจนยุทธวิธีทางการเมืองที่ผู้นำเหล่านั้นเลือกใช้ในการติดต่อ ต่อรองกับอำนาจของรัฐบาล ถ้าหากเราเข้าใจจุดอันสำคัญนี้แล้ว แนวนโยบายใหม่อาจจะปรากฏตัวเองขึ้น และอาจจะนำไปสู่การยอมรับในสิทธิและขอบข่ายของอำนาจของกันและกันมากขึ้น โดยท้ายที่สุดแล้ว อาจจะนำไปสู่รูปแบบของการปกครอง และความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจที่จะลดหย่อนความตึงเครียดลงได้

จะเห็นได้ว่าตั้งแต่มีการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองเมื่อปี ค.ศ. 1902 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ผู้นำของสังคมมุสลิมไทย ได้เปลี่ยนรูปของตนเองไปตามยุคตามสมัยในการวิเคราะห์ปัญหาที่ ผู้เขียนขอแบ่งออกเป็น 4 ช่วงระยะคือ

1. การปฏิรูปการปกครองหัวเมืองถึงการปฏิวัติของคณะราษฎร (1902-1932)
2. การปฏิวัติของคณะราษฎร—สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 (1932-1945)
3. สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2—การโค่นล้มรัฐบาลเมื่อปี 1973 (1945-1973)
4. การโค่นล้มรัฐบาลเมื่อ 14 ตุลาคม 1973 ถึงปัจจุบัน (1973-)

ทั้ง 4 ช่วงตรงกับความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ๆ ในสังคมไทยทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โครงสร้างทางอำนาจของสังคมเปลี่ยนไป และคุณค่าทางการเมืองก็เปลี่ยนไปชาวไทยมุสลิม

ก็ปรับตัวเองเข้ากับความเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ตลอดมาทุกระยะ ในความพยายามที่จะได้มาซึ่งสิทธิในการกำหนดกฎเกณฑ์การปกครองตนเองในระดับต่าง ๆ แต่ที่น่าสังเกตคือ ศาสนาอิสลามเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญยิ่งและเป็นตัวร้อยประสานส่วนต่าง ๆ ของสังคมให้สมานฉันท์กันตลอดมาท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในทุกระยะ

ในช่วงแรก (1902-1932) เมื่อมีการจัดรูปแบบการปกครองท้องถิ่นใหม่โดยเจ้ากักอำนาจเจ้าเมืองเก่าออกไป และให้ข้าราชการจากส่วนกลางออกไปปฏิบัติราชการแทน นับเป็นระยะแรกของความพยายามที่จะต่อสู้เพื่อการปกครองตนเองของชาวไทยมุสลิม หลังจากการปราบปรามครั้งยิ่งใหญ่ตามบันทึกของหลวงอุดมสมบัติ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังที่ได้กล่าวแล้วในตอนต้น

ผู้นำ ในระยะนี้ส่วนใหญ่นี้เป็นพวก "กษัตริย์นิยม" (Royalists) ผู้สูญเสียอำนาจไปในความเปลี่ยนแปลง เพื่อที่จะสร้างความชอบธรรมให้แก่การรณ-

รงค์ของพวกเขา ผู้นำรุ่นนี้เน้นเรื่องความแตกต่างทางศาสนา เชื้อชาติ ภาษาและประวัติศาสตร์ และเมื่อมีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองในปี 1932 หลักการของ "สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค" ก็ได้ถูกนำเข้ามาผสมผสานกับการเรียกร้องให้มีการรวมตัวกันเรียกร้องสิทธิบางประการ แต่เมื่อระบบการเมืองเปิดเผยมากขึ้น การเข้าร่วมในกระบวนการรัฐสภามีมากขึ้น การเมืองระดับรัฐสภาลดกระแสน การเมืองทางศาสนาลงบ้าง จุดสนใจหันไปอยู่ที่การเมืองระดับชาติ และการแก้ไขระบบการเมืองการปกครองผ่านระบบราชการ

ช่วงที่สอง เหตุการณ์ในระยะก่อน ระหว่างและหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สภาพทางการเมืองทั้งภายใน และภายนอกเปลี่ยนไป ผู้นำรุ่นเก่าเจ้าของอำนาจเดิมก็หันเข้าหา มหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษ เพื่อหวังเป็นที่พึ่งในการต่อรองกับรัฐบาลไทย เรียกร้องสิทธิในการปกครองตนเอง และในช่วงระยะที่รัฐบาลไทยตกอยู่ภายใต้อำนาจของญี่ปุ่นนั่นเอง ความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่อังกฤษของผู้เฝ้าชาวไทยมุสลิมก็มีมากขึ้น พอดีกับมีความพยายามที่จะเรียกร้องขอความเป็นอิสลามภายในรัฐมลายูเอง จากอังกฤษ จึงมีการส่งเสริมให้ดำเนินกิจกรรมต่อต้านญี่ปุ่นตลอดแหลมมลายู บทบาทของศาสนา ซึ่งมีส่วนอย่างมากในการต่อสู้กับการยึดครองของญี่ปุ่น ในอินโดนีเซียและมลายูเผยแพร่อิทธิพลเข้ามาใน 4 จังหวัดทางภาคใต้ของไทยด้วย ในช่วงนี้เองผู้นำทางศาสนาเริ่มมีบทบาทมากขึ้น และเข้ารับฐานะผู้นำทางการเมืองสืบแทน "พวกนิยมกษัตริย์" ที่สูญสิ้นบทบาทลงไป ฮัจยีสุหลง มีบทบาทสูงสุดในช่วงนี้เอง

ระยะที่ 3 คือ นับแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เล็กน้อย จนกระทั่งการเข้ามาใช้อำนาจใหม่ของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ผู้เสนออุดมการณ์ "รัฐนิยม" และ "กฎวิวัฒน์ธรรม" ผ่านการได้อิสระภาพของมลายู มาจนถึงการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ในสังคมไทย คือ 14 ตุลาคม 2516 ผู้นำที่มีบทบาทสำคัญก็คือ ผู้นำทางศาสนา ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงพัฒนาตนเองไปจาก ผู้นำที่จำกัดตนเองอยู่แต่ในวิชาการด้านศาสนามาเป็นวิชาการที่กว้างขวางยิ่งขึ้น ทั้งนี้โดยได้รับประสบการณ์และการเรียนรู้จากต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น ความเข้าใจในกลไกและกฎเกณฑ์และทิศทางของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองก็มีมากขึ้น ระดับอายุโดยเฉลี่ยของผู้นำทางศาสนาก็ลดลงเป็นคนหนุ่มมากขึ้น มีความใฝ่ฝันที่จะมีบทบาทเพิ่มมากขึ้น ในการกำหนดทิศทางและรูปแบบ

ของกิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของสังคมของพวกเขา

ในระยะนี้เองที่มีการพัฒนาประเทศอย่างเร่งรีบเกิดขึ้น ภายใต้การนำของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รัฐบาลเข้าไปมีบทบาทมากขึ้นในการศึกษา และเศรษฐกิจของชาวไทยมุสลิม การศึกษาภาคสามัญได้ขยายขอบเขตเข้าไปอย่างรวดเร็ว นับเป็นการเพาะปมผู้นำรุ่นใหม่อีกยุคหนึ่งคือ

ยุคหลังปี 2516 ในขณะที่สังคมไทยทั้งหมดผ่านเข้าสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากการหมดอำนาจของระบอบอำนาจเผด็จการ ซึ่งดำเนินมาตลอดตั้งแต่สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นต้นมา พลังต่างๆ ทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้ถูกปลดปล่อยออกมาเผชิญหน้ากันบนเวทีการเมืองอย่างหมดสิ้น และเต็มไปด้วยความรุนแรง ความตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนไทยทุกระดับ และบทบาทของเยาวชน นิสิต นักศึกษา

ต่างก็มีผลสะท้อนโดยตรงต่อเหตุการณ์ และสภาพของการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของไทยมุสลิมทางภาคใต้ของไทยทั้งสิ้น

และถ้าหากเรามองจากปัจจุบันกลับไปในอดีตตามขั้นตอนที่ผู้เขียนได้พยายามเสนอมาจะเห็นได้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างวิวัฒนาการไปตามระยะ ตามทิศทางที่แน่นอน บทบาทของผู้นำทางศาสนาสมัยใหม่ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขและกฎเกณฑ์ทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ความสามารถและโอกาสของผู้นำสมัยใหม่ได้ถูกกำหนดโดยผู้นำรุ่นก่อน ผู้ซึ่งได้สร้างแบบอย่างสร้างสู่ทางไว้ให้ทั้งภายในและภายนอกประเทศ การศึกษาศาสนาสมัยใหม่ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ รวมทั้งหลักสูตรสามัญอื่น ๆ ล้วนแต่มีผลโดยตรงต่อการพัฒนาบทบาทของผู้นำสมัยใหม่ให้แก่ชาวไทยมุสลิมไทยทั้งสิ้น รัฐบาลเองมีส่วนในการกำหนด และการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ให้แก่สังคมมุสลิมไทย โดยที่

รัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐอาจจะไม่ตระหนักก็ได้ ไม่จำกัดอยู่เฉพาะในเมืองหลวง หากแต่กระจายไปทั่วทุกระดับชั้นของสังคม ทั้งนี้หมายถึงสังคมไทยมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย

จึงกล่าวได้ว่า นับแต่ปี พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา สถานการณ์ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิงทั้งในระดับผู้นำ คุณภาพของผู้นำ ตลอดจนอุดมการณ์ของการปฏิบัติการ และรูปแบบของการปฏิบัติ ตลอดจนความรุนแรงและพลังสนับสนุนจากทั้งภายในและภายนอกนับเป็นการวิวัฒนาการอีกระดับหนึ่งของชนชั้นผู้นำของชาวไทยมุสลิมทางภาคใต้ของไทยซึ่งแยกย่อยละเอียดอ่อนและมีทิศทางที่ค่อนข้างจะแน่นอนยิ่งขึ้น

เหตุการณ์ทั้งหมด และขั้นตอนของการพัฒนาของผู้นำ ของชาวไทยมุสลิมไม่ได้เกิดขึ้นท่ามกลางสูญญากาศ ตัดขาดจากสภาวะความเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อื่น ๆ ทั้งภายในสังคมไทยเองและภายในสังคมต่างประเทศที่มีส่วนสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ต่อดินแดนแถบนี้ทางตอนใต้ของประเทศไทย จะเห็นได้ว่า ผู้นำทางศาสนา

เข้ามามีบทบาทพร้อม ๆ กับสภาพการณ์ในอินโดนีเซียและมาเลเซีย เอื้ออำนวยต่อบทบาทของผู้นำทางศาสนาภายในสังคมนั้น ๆ ความเปลี่ยนแปลงและพลังภายในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ตลอดจนการเข้าไปมีบทบาทของ อุดมการณ์ สิทธิทางการเมืองบงการลักษณะอุดมการณ์ในบางประเทศในตะวันออกกลาง และความตื่นตัวฟื้นฟูของความสำนึกแห่งอิสลาม (Islamic Consciousness)

3

ข้อสังเกต

ข้อเสนอนี้

และบทสรุป

ปัญหาที่สำคัญที่สุดจึงไม่ได้อยู่ที่การกำจัดความรุนแรง และกระแสทางสังคมการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อความวุ่นวาย และรุนแรงที่กำลังดำเนินอยู่ เพราะสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ตามขั้นตอนและยุคสมัยต่าง ๆ กันที่ผ่านมา ถ้าหากจะไปมุ่งแต่การกำจัดความรุนแรง การกำจัดผู้นำทางการเมืองที่มีบทบาทอยู่ และขบวนการต่าง ๆ เพียงอย่างเดียว ก็จะกลับกลายเป็นการแก้ หรือพยายามแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ มากกว่าที่ต้นเหตุคือสาเหตุของความวุ่นวาย ความรุนแรง ความขัดแย้งและความไม่เป็นธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ปัญหาความไม่เป็นธรรมทางสังคมความเอารัดเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ ตลอดจนความกดขี่ทางการเมืองนั้นมิได้อยู่ในทั่วทุกภาคในประเทศไทย ขึ้นตอนของการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยก็คือ ขั้นตอนของความพยายามของประชาชนส่วนใหญ่ในการที่จะเข้าไปมีบทบาทในการแก้ไขปัญหา การจับจ่ายใช้สอยทรัพยากรของชาติตลอดจนทิศทางของสังคมมากขึ้นความรุนแรง ขัดแย้ง มีอยู่ในทุกภาคทุกจังหวัด

แต่ระดับของความรุนแรง ขบวนการในการตอบสนองต่อการเอารัดเอาเปรียบและรูปแบบของการต่อสู้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเองของประชาชนนั้นนอกจากจะผิดแผกแตกต่างกันไปบ้าง จากภูมิภาคหนึ่งไปยังภูมิภาคหนึ่ง กลุ่มชนหนึ่งไปยังอีกกลุ่มชนหนึ่งแล้วแม้ในสังคมมุสลิมไทยในภาคใต้ยังมีเงื่อนไขพิเศษไปกว่าส่วนอื่น ๆ ของสังคมไทยส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะเอกลักษณ์ทางภาษา ศาสนา ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่

ตลอดจนที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ และผลของความสัมพันธ์ที่มีกับประชาคมต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศกลุ่มตะวันออกกลางเหล่านี้ทำให้ปัญหาของ 4 จังหวัดภาคใต้จะละเอียดอ่อน พิศดาร และยุ่งเหยิงมากกว่าปัญหาของภูมิภาคอื่น ๆ

แต่เนื้อหาของความขัดแย้ง ต้นเหตุของปัญหา และสาเหตุของความรุนแรงก็คือ ความไม่เป็นธรรมต่าง ๆ ทางสังคมเศรษฐกิจและการเมืองนั่นเอง

ผู้เขียนได้พยายามเน้นให้เห็นถึงบทบาทและความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่นำของชาวไทยมุสลิมใน 4 จังหวัดภาคใต้ในแต่ละยุคสมัย ทั้งนี้เพื่อที่จะชี้ให้เห็นในตอนท้ายของบทความนี้ว่า การแก้ปัญหาความขัดแย้งในภูมิภาคนี้ก็โดยการยอมรับและตระหนักในบทบาทของผู้นำเหล่านี้ให้มากขึ้น เพราะเหตุผลที่ว่าในสังคมใดก็ตามบทบาทของผู้นำ (the role of the elites) นั้นย่อมมีผลสะท้อนต่อทิศทางของสังคมเสมอไป

ท่าที่ผ่านมานโยบายของรัฐบาลต่อผู้นำทางศาสนา และทางสังคมของชาวไทยมุสลิมคือยอมรับในขอบเขตของกิจกรรมทางศาสนาและสังคม แต่ในเรื่องของการเมืองการปกครองแล้ว ยังจำกัดอยู่มาก อาจจะมีข้าราชการระดับ “ปลัดอำเภอ” มีจำนวนเพิ่มขึ้นที่เป็นสมาชิกของสังคมมุสลิมเอง แต่ระดับนโยบายสูงขึ้นไปก็จะมี หรือมีก็ชอบที่จะโยกย้ายไปปฏิบัติราชการเสียที่อื่น นอกเขตมุสลิมไป ทั้งนี้เพราะความมุ่งหวัง (expectation) จากประชาชน กับความต้องการ (requirement) ของทางราชการต่อบุคคลระดับนั้นขัดแย้งกันวางตัวให้เป็นที่ยอมรับของทั้งสองฝ่ายได้ยากเป็นที่หวาดระแวงของทั้งฝ่ายประชาชนและฝ่ายผู้บังคับบัญชาในระบาราชการ

ที่สำคัญที่สุด ความพยายามของฝ่ายรัฐบาลที่จะเข้าไปมีส่วนในการจัดการระบบการศึกษาของชาวไทยมุสลิมใน ปอเนาะ (โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม) นั้น แทนที่จะเป็นการยอมรับว่าเป็นการเข้าไปช่วยเหลือในกระบวนการผลิต ผู้นำรุ่นใหม่ กลับกลายเป็นการเข้าไปแทรกแซงในสถาบันทางการศึกษาและศาสนาไป และผู้นำทางราชการ (bureaucratic leaders) ที่รัฐบาลยอมรับระดับ “ปลัดอำเภอ” นั้น เป็นผลผลิตของรัฐบาลอย่างสิ้นเชิง ไม่มีส่วนของการศึกษาแบบเดิมหรือแบบศาสนาอยู่เลย จึงทำให้เกิดการปฏิเสธ หวาดระแวงต่อผู้นำวะกับนี้โดยทั่วไป บางคนอาจจะฝากพระบิณฑบาตการศึกษาของ ปอเนาะ ออกมาแต่หลังจากรุ่นนี้

ต้องผ่านเข้าสู่ระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษาของรัฐบาลจนกว่าจะสำเร็จ มีคุณสมบัติครบเข้ารับราชการในกรมการปกครองได้

เมื่อสภาพการณ์เป็นเช่นนี้ จึงมี "ผู้นำต่อต้าน" (counter elites) วิวัฒนาการขึ้นเป็นการต่อรองกับ "ผู้นำฝ่ายรัฐ" (official elites) คอยขัดแย้งคัดทานความชอบธรรมอำนาจและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐอยู่เสมอ และนับวันจะเพิ่มจำนวนมากขึ้น โดยปฏิเสธกระบวนการศึกษาของรัฐ เลือกที่จะเรียนรูจากระบบการศึกษาแบบเก่า และไปศึกษาต่อเพิ่มเติมในต่างประเทศ ทำให้เห็นห่างจากระบบและระบอบของรัฐบาลมากยิ่งขึ้น

เยาวชนมุสลิมไทยจำนวนมากที่ผ่านการศึกษาในระบอบเดิม ทั้งภายในและภายนอกประเทศและกลับมากลายเป็นผู้นำทางศาสนาและสังคม ทั้งอาจจะเป็นผู้นำทางการเมืองไปในตัวด้วย กลับไม่ได้รับความสนใจจากฝ่ายเจ้าหน้าที่ของรัฐเลย ทั้งนี้เพราะไม่จัดอยู่ในนโยบายการส่งเสริมและไม่มีการกำหนดงบประมาณไว้ให้

บทบาททางของประชาธิปไตย ในระบอบของสังคมเปิด และในระบอบที่สิทธิและเสรีภาพ ตลอดจนเอกลักษณ์ต่าง ๆ ของสังคมย่อยภายในระบอบการเมืองใหญ่ จะต้องได้รับการยอมรับ และสนับสนุน น่าจะมีการคิดคำนึงถึงช่องทางและวิธีการที่รัฐบาลพึงให้การสนับสนุนการเพาะบ่มผู้นำสังคมและผู้นำศาสนา ด้วยความบริสุทธิ์ใจ บนพื้นฐานของการเคารพและยอมรับในระบบความเชื่อ แบบแผนชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่าง ๆ ซึ่งแปลกแยกออกไปจากชนส่วนใหญ่ภายในรัฐ

ในสังคมประชาธิปไตยที่แท้จริงย่อมมีการไหลเวียนเปลี่ยนแปลงของผู้นำทุกระดับ ซึ่งนักสังคมวิทยาเรียกว่า the circulation of the elites คำถามที่สมควรจะตั้งขึ้นในการพิจารณาปัญหาความขัดแย้ง

และความรุนแรงใน 4 จังหวัดภาคใต้คือ มีระบบและระบอบที่เอื้ออำนวยให้มีการ "ไหลวนเปลี่ยนแปลงของผู้นำ" อยู่หรือไม่? และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นคือ มีผู้นำอยู่ทุกระดับ ก็แบบ และที่จำพวกที่จำเป็นจะต้องเปิดโอกาสให้มีการ "ไหลวน" ผลัดเปลี่ยนกันเข้ามามีบทบาทในการปกครองสังคม กำหนดทิศทางของสังคมของเขาบ้าง

น่าจะมีการศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนนักเรียนไทยมุสลิมที่พำนักศึกษายูในต่างประเทศ ทั้งในประเทศใกล้เคียง และประเทศกลุ่มตะวันออกกลาง และน่าจะมีการกำหนดงบประมาณพิเศษประจำปี เพื่อเป็นทุนการศึกษาให้แก่ "ผู้นำรุ่นต่อไป" เหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักศึกษาที่เล่าเรียนวิชาการศาสนาอยู่ซึ่งก็ไม่ใช่จะเป็นจำนวนเงินมหาศาล เพราะการเล่าเรียนวิชาการแบบนี้เป็นเรื่องของรากยุค ไม่มีค่าเล่าเรียนสูงอยู่แล้ว หากแต่ค่าใช้จ่ายส่วนตัวในขณะที่พำนักอยู่ในต่างประเทศนั้นต่างหากที่สูงกว่า

นักศึกษาส่วนใหญ่เล่าเรียนวิชาการศาสนาอยู่โดยทุนส่วนตัว หรือทุนของรัฐบาลเจ้าของประเทศ หรือมูลนิธิทางศาสนาต่างๆ ในประเทศนั้นๆ การแสดงออก ซึ่งความบริสุทธิ์ใจในการที่จะมีส่วนร่วมในกิจวัตรการศึกษาวิชาการศาสนาของเยาวชน

เหล่านี้ นอกจากจะเป็นการแสดงออกซึ่งความเป็น "ศาสนูปถัมภก" ที่แท้จริง และความมีเสรีภาพทางศาสนาที่แน่นอนของประเทศชาติแล้ว ยังเป็นการสร้างพันธะเชื่อใจ มิตรไมตรีกับผู้นำรุ่นใหม่เหล่านี้ ตลอดจนการแสดงออกซึ่งสปิริตของรัฐบาลให้รัฐบาลในโลกมุสลิมทั่วไปได้เห็นและยอมรับว่ามีทัศนคติ และท่าทีต่อสังคมมุสลิมในประเทศไทยอย่างไรนอกจากเป็นการสร้างความสามัคคีภายในแล้ว ยังเป็นการลดกระแสความเข้าใจผิดและลดโอกาสที่กลุ่มพลังภายนอกจะเข้ามาแทรกแซงกิจการภายในได้ด้วย

แต่ทั้งหมดนี้ ต้องดำเนินการไปด้วยความบริสุทธิ์ใจต่อกัน โดยตระหนักในความเป็นเอกลักษณ์ของสังคมนั้น และสิทธิในการที่จะประทับประคองเอกลักษณ์นั้นไว้ ต้องดำเนินไปในความเชื่อมั่นศรัทธาต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ทุกคนทุกส่วนต่างก็มีส่วนในการปกครอง และแก้ไขปัญหาของสังคมประเทศชาติ และยอมรับอย่างจริงจังว่าที่มาของปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงก็คือความยุติธรรมนั่นเอง การต่อสู้เพื่อจัดความยุติธรรมและปลูกสร้างความยุติธรรมบนหลักการของความเสมอภาค สิทธิและเสรีภาพนั้นเป็นภาระหน้าที่ร่วมกันของประชาชนไทย และการยับยั้งการแสวงหาความยุติธรรมตลอดจนการละเลยเมินเฉยต่อสาเหตุของความขัดแย้ง คือการสร้างเงื่อนไขให้มีความขัดแย้งรุนแรงยิ่งขึ้นในอนาคต

รัฐบาลน่าจะคิดหาช่องทางเข้าไปมีส่วนร่วมในการเพาะบ่ม "ผู้นำรุ่นใหม่" และขยับขยายระบอบและระบบให้พวกเขาเข้ามามีบทบาทที่มีค่ามีความหมายยิ่งขึ้น เท่าที่ผ่านมารัฐบาลเฉลี่ยทั้งสองอย่างเราน่าจะเริ่มยุคใหม่ได้ ในขณะที่โอกาสยังอำนวย และในขณะที่เงื่อนไขต่าง ๆ ยังอยู่ในภาวะที่เหมาะสมอยู่พอประมาณ

เชิงอรรถ

¹ โปรดดูหนังสือ D.G.E. Hall, **A History of Southeast Asia**, London: St. Martin's Press, 1968; David Wyatt and Teeaw, **Hikayat Pattani: The Story of Pattani**, The Hague: Martinus Nijhoff, 2 Vols., Paul Wheatly, **The Golden Khersonese**, Kuala Lumpur: Penerbit University Malaya, 1980.

² Wyatt and Teeaw, **Ibid.**, 1970: p. 2.

³ เป็นทฤษฎีของ Abner Cohen, **Two Distantional Man**, Los Angeles: University of

California Press, 1976.

⁴ Wyatt and Teeaw, 1970, and Wan Musa ใน สารานุกรมปัตตานี, ม.ล. ๒๕: ๒๕๑-๒๕๑.

⁵ Mills, J.V. (fr.) "Eredia's Description of Malacca, Meridional India and Cathay" in **Journal of Malayan Branch of Royal Asiatic Society**, 8, 1, 1920, p. 49.

⁶ Bunnag, Tej, **The Provincial Administration of Siam 1892-1915**, Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1977, p.

161; Wyatt and Teeaw, 1970.

⁷ Banomyong, Pridi, **National Unity and the Problems of the Three Southern Provinces**, Bangkok: National Federation of Southern Students, 1974

⁸ **Ibid.**, p. 11.

⁹ Suhrke, A., "The Thai Muslims: Some Aspects of Minority Integration", in **Pacific Affairs**, XLII, 4, 1970, p. 538.

¹⁰ **Ibid.**